

Találjuk ki Magyarországot

avagy: egy tudós földönjáró álmai

Hankiss Elemér egy 1977-ben publikált tanulmányában olvashatjuk: „...az emberek többsége nincs a tudatában annak a ténynek és felelősségnek, hogy neki magának, illetve a társadalomnak magának lehet és kell meghatároznia és célnül kitűznie az elérendő létformát... meg sem kísérli meghatározni e létforma s a hozzákapcsolódó, objektív értékek körét, hanem eleve adotttnak veszi mindent...” Később, a *Diagnózisok* című kötetben – ennek is már másfél évtizede – még kínosabb kérdésekkel szembesít: **gyengélkedhetik-e egy társadalom, miért és hogyan torzult viselkedéskultúránk, a pongyolaság mint mindent átszövő magatartásforma... A rendszerváltás adta lehetőség és nyilván alkati adottság is: a szociológia professzora a társadalomtudósi gyakorlat cselekvési köre mellé egy másik kört is rajzolt: tavaly februárban életre hívta és azóta is tevőlegesen élteti a Találjuk ki Magyarországot mozgalmat.**

A Találjuk ki Magyarországot kezdeményezés feladata nem kevesebb mint : „... egy olyan gondolkodási folyamat és dialógus elindítása, amely segítségére lehet az országnak abban, hogy kitalálja önmagát, vagyis, hogy világosan megfogalmazza céljait, kidolgozzon egy megvalósítható és megvalósítandó társadalmi-gazdasági modellt, bevonja polgárait az együttgondolkodásnak és az együttműködésnek e folyamatába; mert valamilyen formában mindenkinek, minden falunak, városnak, régióknak, szakmának ki kell találnia önmagát, hogy a jelenlegi-nél jobb esélyekkel keresse és te-

remtse meg a maga helyét, szerepét és azonosságát Európában és a világban.” – Hankiss professzort, e gondolatok gazdáját azért kerestük fel, mert nyilvánvaló: az általa felvázolt nagyívű folyamat következetes végigvitele vezethet el bennünket egy valóban piacépes országimázshoz is.

M&M Nem döntöttük el még – nyilatkozta nemrégiben a Magyar Nemzet hasábjain –, hogy Ausztriát, Amerikát, Argentínát vagy Olaszországot szeretnénk-e csinálni Magyarországból. Ám ha ez így is van: egyszer csak azon vehetjük észre magunkat, hogy hasonlítunk valakikhez. Lengyel László szerint például az olaszokhoz. Ő a regionális különbségekre, az elit korrumpálódására, lobbykra és háttérmegegyezésekre, a szürke- és feketegazdaságnak alárendelt törvényekre hivatkozik. – Ön szerint is eldőlt: Olaszország leszünk?

Lehet, hogy eldőlt, de nem tudatos szándék húzódik mögötte. Épp az az egyik fő bajom az új magyar politikai elittel, hogy nem tudta eldönteni: milyen politikai-társadalmi modellt kíván megvalósítani. Ebből a tétovaságból, habozásból, késlekedésből nagyon sok kár származik. Ami pedig az olasz modellt illeti, van vonzereje is, hiszen a bürokrácia ugyan nagy, igazak a regionális különbségek is, a „kiskapuzás” szintén bevett szokás, ám az ország az első tíz között van a világvversenyben, működik, annak ellenére, hogy mindent elkövetnek, hogy ne működjön. Miért? Megkockáztatom, talán azért is, mert szeretnek olaszok lenni. Ami pedig kézzelfogható: nagyon kreatívak, szépérezkük nagyszerű, kiváló mi-

nőséget képesek gyártani. Ha mi e pozitívumok tekintetében is úgy működünk, mint Olaszország, nagyon boldog lennénk.

M&M Tudjuk, ön is azt tartja: nem kellett volna kiszolgáltatni a magyar gazdaságot a nyugati gazdaság versenyének. – Azt hiszem, ez is egy kitalálható feladat lehet: ha már így történt, mi a teendő? Megítélése szerint hogyan reagálna a magyar lakosság egy magyar áruk vásárlására ösztönző mozgalomra, amennyiben kapna ez a törekvés annyi pénzt a propagandára, mint amennyivel a mosószer-gyártók rendelkeznek?

Érdeemes lenne közzétenni sokkal több olyan összehasonlító tesztet, amelyek bizonyítanák, hogy például a magyar gyógyszerek vagy más termékek sem rosszabbak, mint a külföldiek. Sajnos mindannyian látjuk, hogy nincs sok ilyen magyar termék – import termék összevetésre lehetőséget adó terület, mert a magyar ipar igencsak leépült az elmúlt hat év alatt. A csehek szerintem okosabban bántak gazdaságukkal. Ők egy csomó használati-cikk-gyártó iparágat megtartottak, nem kergettek csódbé. Ezzel ugyan megszegték a neoliberalizmus radikális előírásait, de még mindig kapni cseh vasalót, porszívót Bécstől kezdve Párizsig és Budapestig, amelyek talán nem olyan szépek, mint a világmárkák, de nem sokkal rosszabbak és jóval olcsóbbak. Nyilván jól járnak a cseh munkások is, mert a munkanélküliség minimális a körükben. Kevés olyan terület van tehát, ahol a magyar árucikk megjelenhet mint versenytárs, de ahol ez megvan, ott a magyar terméket nagyon keményen támo-

gatni kellene reklámmal és más eszközökkel. A szakmai kamarák feladata is lehetne, hogy szüntelenül sulykolják: valahányszor egy külföldi árut vásárolsz, azzal egy magyar munkahely esélyeit csökkented. Persze, én is tisztában vagyok azzal, hogy nyitott világban élünk, nem lehet a magyar piacot bezárni, de hogy az Egyesült Államokban sokkal erősebb a piacvédelem, mint Magyarországon, az elég nevetséges. Jellemző az amerikai gondolkodásra a következő: ha valaki az USA-ba megy ösztöndíjjal, csak amerikai légitársasággal repülhet. Mi vajon miért nem írjuk elő, hogy ha valaki magyar állami pénzen utazik, akkor a Malévet kell preferálnia? De az sem képzelhető el, hogy a német rendőrség francia autókat vegyen. A nálunk gyártott Suzuki vagy Opel miért nem jó a magyar rendőrségnek? Miért kellett hat évig várni a közbeszerzési törvényre? Egy szegény ország, jobbra versenyképtelen árukkal komolyabban veszi a szabadpiaci törvényeket, mint a nála gazdagabb nyugati országok! Ez súlyos anomália. Sokat lehetne tenni anélkül is, hogy piacainkat bezárnánk. Nem szakmám ez a terület, csak mint érdeklődő polgár kérdezem: miért nem írja elő például az új reklámtörvény, hogy a Magyarországon futó reklámok értékének bizonyos százalékában kötelező a magyar szellemi részvétel?

M&M Ön, tanár úr, egy embléma-szerű, az országgépet kifelé javító és a polgárokat ösztönző mondat kitalálására is buzdít. Arra gondol, hogy ezt adig ismételnék, míg elhinnénk magunkról a pozitív üzenetet és idomulnánk hozzá?

Igen, egy jó országemlékmára, egy vezérszóra, vezérmondatra valóban szükség volna. Persze ez önmagában nem elegendő. Ha azonban koncepcióval, kitartó, célirányos igyekezettel párosul, akkor tíz-tizenöt év alatt fölépülne a szlogen mögé egy valós értékbázis.

M&M Persze, az is megvizsgálandó: mire rezonálnának a legtöbben, mi-

lyen PR-eszközökkel lehet bennünket a leghatékonyabban elérni...

El kellene felejtetni egyszer és mindenkorra az idejétmúlt, anakronisztikus, mélyebb mozgósító tartalommal nem bíró szövegeket. Nevetséges, hogy Magyarországot még mindig mint „vendégszerető” országot próbáljuk eladni. Minden ország vendégszeretőnek tartja magát, mi sem vagyunk vendégszeretőbbek, mint az osztrákok, a franciák vagy a svájciak. Kérdés persze, hogyan lehetne megalkotni egy valóban jó szlogent? Lehetne például meghirdetni országos pályázatokat: milyen országot képeznénk el magunknak, milyenné kellene válnunk. Ebből kinőhetne egy országos játék, verseny, párbeszéd. Jó lenne, ha minden faluban, városban elindulna ez a gondolkodási folyamat, ha a helységek mindegyike eldöntené: melyikük tud például a jogrend, a polgári felelősségtudat, a társadalmi szolidaritás, a kreativitás vagy akár csak a kertek, a gondozott utcák, a biotermékek falujává, városává válni, egy e célok valamelyikét megfogalmazó szlogennek megfelelően átalakulni. Egy országos párbeszéd során csiszolódhatnának ki azok a gondolatok, lehetőségek, amelyekre érdemes építeni, amelyek nem a levegőben lógnak, hanem van mögöttük társadalmi szándék. Annyi embléma, annyi program születhetne, ahány közösség vállalja ezt az önmeghatározást, de bizonyára kiforrna valami olyan is, amivel mindannyian mint Magyarország is kiállhatnánk a világ elé.

M&M Már a rendszerváltozás pilanatában többen megfogalmazták: regionális szolgáltatóközponttá kellene válnunk. Ön, a már idézett interjúban, úgy vélekedik, erről már lekéstünk...

Szakértő ismerőseim ezt állítják. Bár ne lenne igazunk! De gondoljon csak arra, hogy bár tudtuk: a balkáni háborúnak előbb-utóbb vége lesz, mégsem készültünk föl rá az infrastruktúránkkal, az utakkal, a vasutakkal. Felmerült az is, hogy Frankfurt már nem bírja egyedül az

európai központi légikikötő szerepét, és hogy ebből a szerepből átvállalhatna valamit Magyarország is. Történt valami? Vagy indítottunk kisebb gépekkel repülőjáratokat a régió alközpontjaiba: Kassára, Aradra, Brassóba, Szarajevóba, Újvidékre? Ha mi nem lépünk, majd megteszi helyettünk más...

M&M A Találjuk ki Magyarországot egy civil kezdeményezés. Állam nélkül azonban – amint az előbbi példából is kitetszik – nem jutunk messzire. Azaz: kellene kormányzati preferenciák, fejlesztési programok is. Csak hogy az államot nálunk nem szeretik az emberek, nem nagyon hisznek képviselőinek. Nem az lenne-e az egyik kitörési pont, hogy valamiképp hiteles, tisztelhető államot „építsünk magunk fölé”?

Jó első lépés lenne, ha az állam legalább nem akadályozná a civil kezdeményezéseket. '89-ben sokkal több lelkesedés és lendület volt a civil szférában. Sok elhalt, mert a jószándékú üzenetek süket fülekre találtak, vagy megnehezítették e civil kezdeményezések létét, elsősorban azok pénzügyi alapjainak megteremtése tekintetében. Igenis, ebben a szférában sokkal több pénz kellene, akár közalapítványok közbeiktatásával. Ez a sok pénz természetesen a költségvetés által elpocsékolott milliárdokhoz képest nem sok pénz. Néhány milliárd már óriásit dobna e társadalmi tevékenységi kör hatékonyságán. Végre tudomásul kellene venni, hogy egy ilyen kis ország nem élhet meg másból, mint az itt élő emberek életkedvéből, munkakedvéből, új gondolataiból, ötleteiből.

M&M Ha mi bizalmatlanok vagyunk az állammal, hát az állam legalább olyan bizalmatlan velünk szemben! Nyilván ez rejlik a civil kezdeményezések támogatásának szűkös volta mögött...

Természetesen egy nagyon szigorú támogatási szisztémára gondolok. Az önerőből már bizonyos szintig eljutott teljesítményeket kellene elsősorban jutalmazni, ke-

mény társadalmi kontroll mellett, s ami ugyancsak fontos: a résztvevők bizonyos saját anyagi felelősségvállalásával. Ma a helyzet ezzel szemben az, hogy minden ötlet megvalósítása valóságos vesszőfutás. És nem csak a társadalmi kezdeményezésekre, alapítványokra gondolk. Egy szegény ország, amelyik nem ad normális feltételek mellett hitelt az arra érdemes induló vállalkozásoknak, az ne is reménykedjen benne, hogy megoldja a problémáit.

M&M *A Találjuk ki Magyarországot programja nyilvánvalóan egy cselekvésre, gondolkodásra képes elitnek szól. De mit kezdünk az utca emberével, akire rázúdult a piacgazdaság, és nem tudott vele mit kezdeni, aki már rég kitalálta: szűrjük meg jobban a kelletről érkezőket, tüntessük el – hatóság segítségével – a koldusokat, hajléktalánokat, erős rendőrséggel, szigorú ítélkezéssel szorítsuk vissza a bűnözést, törjük le a hivalkodó gazdagságot, és tessék munkát, megélhetést biztosítani! Mit találhatunk ki a számukra?*

Mindenekelőtt azt szögezném le, hogy az elit körébe sorolom azt az esetleg alacsony iskolázottságú juhászt is, aki eredményesebben tud juhot tenyészteni, mint a többség. A kérdésre válaszolva pedig, megint a cseh példára hivatkoznék. Azt hiszem, hogy jobban jártunk volna, ha a privatizáció terén legalább részben az ő metódusuk felé közelítettünk. Nem azt mondom tehát, hogy száz százalékban építünk az ő ígérvény-rendszerükre, mert volt előnye a magyar rendszernek is, de meggyőződésem, hogy érdemes lett volna bevonni néhány százezer magyar családot a részvényekkel való gazdálkodás világába. A részvényeimmel ugyanis törődni kell, eladhatom őket, vehetek másikat – tömegek tanulhattak volna ily módon a pénzforgatás alapszabályait, és váltak volna értékpapírjaikon keresztül is érdekeltté a gazdaság fellendülésében. Mindez persze a mi lett volna ha... világába tartozik. Az ön által emlegetett tömegekről szólva, azok bizony mindaddig a kérdésében leírt

módon fognak gondolkodni és viselkedni, amíg csak a kárát látják az újabb törvényeknek, amíg azok csak megszorítást hoznak a számukra – és: amíg azt látják, hogy a kormányzat alig tesz valamit annak érdekében, hogy új munkahelyeket teremtsen. Ettől a rétegtől addig nem lehet sokat várni, amíg a viszonylag konszolidáltan élők sem érzik azt, hogy érdemes tisztességesnek lenni. Amíg nem érdemes Magyarországon betartani a törvényeket, addig a leszakadóktól végképp nem várhatjuk el, hogy lelkesedjenek a jogrendért. Amíg Magyarországon a jó és tisztességes munka nem hoz magával lassú és csendes gyarapodást, addig nem lehet azt remélni, hogy a tisztességes munka majd vonzza az embereket. Másfelől addig, amíg az új elit nem vállal semmilyen áldozatot, addig milyen jogn kér és követel áldozatokat az átmenet veszteseitől? Majd ha lesz egy olyan politikuscsoport, parlamenti képviselői testület, amelyik azt mondja: olyan rossz az ország helyzete, hogy ebben az évben lemondunk juttatásaink emeléséről, sőt, akár csökkentést is megszavazunk, akkor az emberek talán egy kicsit könnyebben elfogadják majd azt, hogy a reálbéruk egyelőre nekik sem nő, vagy éppenséggel csökken. De ha nem látnak „odafent” semmiféle áldozatvállalást, ha Széchenyi példája inkább csak tréfa tárgya még a politikai eliten belül is, addig hogy lehet várni bárkitől, hogy váll váll mellett, áldozatokat is vállalva tolja az ország szekerét egy jobb jövő reményében?

M&M *Az önök vállalkozása mindezek ellenére bizakodást tükröz. Hol tart a Találjuk ki Magyarországot mozgalom hálózattá válása, hol a különböző projektek?*

Van egy országos egyletünk, ez adja a keretet. Ennek bárki tagja lehet, személy szerint vagy egy helyi Találjuk ki... klub tagjaként. Ezek a klubok az alapsejtjei a hálózatunknak. Találkozásainkat nem vitaesteknek, inkább gondolatfelvető beszélgetésnek mondanám. Igazi nagy

nyilvánosságuk sajnos nincs, részben a mi hibánkból. Mi nem használjuk ki a lehetőségeinket, mert egyszerűen nincsen energiánk hozzá. Kevesen csináljuk, öten-hatan végezzük a szervezőmunkát. Elkellene a segítség, de fizetni sajnos nem tudunk a munkáért. Egyelőre még ügyetlenek vagyunk a pénzszerzésben. Igazi siker viszont az, hogy vannak országos programjaink, amelyek nagyon jól működnek. Ilyen például a Párbeszéd Köre, amelyet svéd mintára Borbélyné Nagy Éva kezdett el szervezni. A cél az, hogy előbb-utóbb minden faluban legyen lehetőség arra, hogy az emberek informálisan megbeszélhessék a problémáikat: a kisebb közösséget vagy akár regionális, országos problémákat is. Ez egyre terjed, folyik a vitavezetők kiképzése. Ha több energiánk és pénzünk volna, a párbeszédkörök egy-két év alatt komoly civil erővé válhatnának. Svédországban a századfordulón kezdtek el ugyanezt, tehát majdnem száz esztendeje. Ott is eltartott tizenöt-húsz évig, amíg országossá nőtt a mozgalom. Hangsúlyozom, nem vitakörökről, hanem párbeszéd-körökről van szó. Nem meggyőzni kell egymást, hanem ki kell cserélni a gondolatokat. Ennek van egy jó módszertana, amit füzetekbe foglalva is megjelentetünk, és előkészítjük néhány tucat alapvető problémakörhöz a gondolatcserét segítő egyéb anyagokat is. Nagyon kemény, nagyon sok munka áll még előttünk. Mindehhez immár másodszer kaptunk amerikai támogatást, de sokkal több pénz kellene ahhoz, hogy gyorsabban haladhasunk...

M&M *A magyarországi vállalkozók segítőkészségére nem gondoltak?*

Többeket megkörnyékeztünk a magunk félszeg módján, eddig meglehetősen csekély eredménnyel. Ezt egyáltalán nem feddő élel mondom, inkább rajtunk múlik a dolog: ahhoz, hogy a vállalkozói réteg pénztárcája jobban megnyíljon, az eddigieknél látványosabb sikereket kell felmutatnunk.

BALÁZS ISTVÁN